

ΗΛΙΑΣ Ε. ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ

Νησιώτικη κρεμάλα, το έθιμο και ο μύθος

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2024

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση Γιάννης Σακκάς
Εφημερίδα «Ελευθερία», Γεωργούλη 26 Καλαμάτα, 2721 0 21421

Στο εξώφυλλο:

Η κρεμάλα τη δεκαετία του 1930-1940, αρχείο Χρ. Αλειφέρη από τα ΓΑΚ Μεσσηνίας

ΗΛΙΑΣ Ε. ΜΠΙΤΣΑΝΗΣ

**Νησιώτικη
κρεμάλα,
το έθιμο και
ο μύθος**

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2024

ΚΡΕΜΑΛΑ: ΤΟ ΕΘΙΜΟ ΚΑΙ Ο ΜΥΘΟΣ

Μεγάλη γιορτή συλλογικής μνήμης τα καρναβάλια για το Νησί, αποτελούσαν σημείο αναφοράς για τη γιορτή στη Μεσοπνία κάθε χρόνο, καθώς συγκέντρωναν χιλιάδες επισκέπτες. Δεν γνωρίζουμε την αφετηρία τους, αλλά τα πρώτα στοιχεία για τη γιορτή υποδηλώνουν την αγροτική προέλευση (και επομένως το χρονικό βάθος στις «ρίζες» της πόλης), η οποία έχασε το χαρακτήρα της από την είσοδο στοιχείων του «αστικού καρναβαλιού» και την «εμπορευματοποίηση» ήδη από το μεταίχμιο του 19ου με τον 20ο αιώνα. Μια εξέλιξη που συμβαδίζει με τον «αστικό μετασχηματισμό» της πόλης που έχει τη δική του επίδραση στο πολιτιστικό εποικοδόμημα. Οι έμποροι αναδεικνύονται σε κυρίαρχη τάξη, ο σιδηρόδρομος μετακινεί με ταχύτητα για την εποχή χιλιάδες κόσμους σε μια ημέρα, το έθιμο γίνεται θέματα για τους επισκέπτες και... έσοδο για εμπόρους και επαγγελματίες. Εκείνο που «έλκει» τους πρώτους επισκέπτες είναι το «περίεργο» έθιμο της κρεμάλας το οποίο τελείται την Καθαρά Δευτέρα

και συνοδεύεται από λαϊκό ξεφάντωμα. Η «ευετηριακή» παράδοση της εξόρμησης στους αγρούς εκείνη την ημέρα, δίνει μια ενδιαφέρουσα διέξοδο για τον αστικό πληθυσμό της Καλαμάτας, ο οποίος εκδράμει στα προάστια της πόλης για «κούλουμα» αλλά και στο Νησί όταν πλέον δίνεται η δυνατότητα γρήγορης και ασφαλούς μετακίνησης. Σε όλη τη διαδρομή κεντρικό στοιχείο της γιορτής την Καθαρά Δευτέρα είναι η κρεμάλα, γύρω από την οποία στήνονται απίστευτα σκηνικά.

Ντόπιοι και επισκέπτες συλλαμβάνονται, κρεμιούνται, τάζουν για να κατέβουν από το ικρίωμα, τα ευτράπελα... εξάπτουν τη φαντασία κάθε χρόνο οι εφημερίδες καταγράφουν ένα έθιμο με πολύ γέλιο και κέφι. Το τελευταίο στοιχείο έχει χαθεί σήμερα καθώς ο «χαβαλές» του εθίμου, έχει αντικατασταθεί από τη «δραματικότητα» του μύθου. Το πώς και γιατί καταγράφεται μέσα από ένα πλήθος στοιχείων τα οποία έχουν συγκεντρωθεί από την λαογραφική έρευνα μέσα από πολύχρονη αναζήτηση στοιχείων τεκμηρίωσης.

ΤΟ ΕΘΙΜΟ

Η κρεμάλα στο Νησιώτικο Καρναβάλι αποτελεί όχι απλώς δομικό του στοιχείο αλλά και τελευταίο υπόλειμμα ουσιαστικά του αυθεντικού αγροτικού καρναβαλιού. Και παλαιότερα έχω υποστηρίξει ότι το καρναβαλικό αυτό έθιμο έφθασε στις ημέρες μας ατελές καθώς χάθηκαν κρίσιμα στοιχεία στο δρόμο του. Ατελές καθώς ήταν υπέκυψε αντιστάσεως μη ούσης στο μύθο της γριάς Συκούς, του οποίου η αναπαράσταση επαναλαμβάνεται αδιακόπως από τα τέλη της δεκαετίας του 1970.

Το ατελές του εθίμου προκύπτει χωρίς αμφιβολία από την πρώτη περιγραφή του που έγινε το 1893 στην εφημερίδα "Μεσσηνιακή" και στην οποία αναφέρονται τα εξής: «Το περιεργότερον και πρωτοτυπώτερον κατά την ημέραν των κουλούμων εν Μεσσήνη είναι η κρεμάλα. Η κρεμάλα έχει καθιερωθεί διά παλαιωτάτου εθίμου ούτινος την αρχήν μάτην ανεζητήσαμεν. Είναι παιγνίδιον όλως ιδιόρρυθμον προκαλούν τους γέλωτας και τον ενθουσιασμόν των παρευώντων, πολλά δε επεισόδια ασειότατα γεννήσαν πολλάκις. Εν κεντρικώ μέρει της πόλεως έχει στηθεί ικρίον εφ' ου αναρτάται σχοινίον φέρον εις το άκρον σιδηρούν κρίκον. Εν ευρυτάτω κύκλω περιπολούντες επίτηδες ωρισμένα άτομα, άτινα συλλαμβάνουν πάντα - αδιακρίτως - όστις ήθελε εισέλθη εν τω κύκλω, ον φέρουσιν είτα θριαμβευτικώς εις την κρεμάλαν, τω φορούσι τον κρίκον και τον αιωρούσιν μέχρι του ύψους αυτής υπό τους παταγώδεις γέλωτας του παρισταμένου πλήθους. Εννοείται ότι το παιγνίδιον εις τους αγνοούντες αυτό καταντά τραγικώς κωμικόν εξ ου πολλάκις, ως είπομεν, ασειότατα επεισόδια συνέβησαν»⁽¹⁾.

Κανένας δεν γνωρίζει για το έθιμο σύμφωνα με το ρεπορτάζ, και στα δημοσιεύματα των επόμενων δεκαετιών δεν δίνεται υπάρχει καμία ερμηνεία για την προέλευσή του. Ενδιαμέσως δεν υπάρχει καμία αναφορά στην προέλευση του εθίμου, του οποίου προβάλλεται η εύθυμη πλευρά με διάφορους χαρακτηρισμούς. Δυστυχώς οι εφημερίδες δεν κατέγραψαν μια

απόπειρα ερμηνείας του εθίμου, καθώς το 1928 στο πρόγραμμα γιορτασμού είχε εξαγγελθεί ότι «περί ώραν 2 μ.μ. θέλει εκφωνηθεί λόγος περί υπάρξεως της κρεμάλας»⁽²⁾.

Τις επόμενες ημέρες όμως δεν γράφτηκε τίποτε και έτσι χάθηκε ένας πολύτιμος κρίκος στην αναζήτηση. Στην αρχική έρευνα για το θέμα, επεσήμανα την κρεμάλα ως μια μορφή τιμωρίας ενδεχομένως ως απόληξη μιας δίκης σύμφωνα με την ευρωπαϊκή λαϊκή παράδοση, αλλά αυτή ήταν μια υπόθεση εργασίας. Σε δεύτερη φάση της έρευνας ανακάλυψα ένα μικρό σχόλιο για τα καρναβάλια του 1929 το οποίο δικαιώνει τις υποψίες και θέτει σε άλλη βάση τη συζήτηση για την προέλευση του εθίμου. Γράφει λοιπόν η "Σημεία": «Η ιστορική και αλψιμόντος κρεμάλα από την οποία επέρασαν και εκρεμάσθησαν κόσμος και κοσμάκης από κτήσεως της Μεσσήνης δικασθέντες, διότι ως γνωστόν συνίσταται πρόχειρον και επιτόπιον δικαστήριον, και πάλιν εις την αίγλην της εξαιρετικώς εφέτος όπου επρόκειτο να δικασθούν όχι μόνον πολίται αλλά και μερικοί αιρετοί άρχοντες και όπου θα ετίθετο και πυρίτις προς εξαγνισμόν των»⁽³⁾.

Ορισμένα στοιχεία έχουν ενδιαφέρον ξεχωριστό: Η αναφορά «ως γνωστόν» παραπέμπει σε κάτι το οποίο δεν αμφισβητείται και γίνεται χρόνια «από κτήσεως της Μεσσήνης», γεγονός που δίνει μεγάλο χρονικό βάθος στο έθιμο και το συνδέει με το πρόχειρο δικαστήριο. Κάτι που έφθασε ακνά μέχρι τις ημέρες μας καθώς τα "περίπολα" έκαναν μια πρόχειρη σύσκεψη πριν το κρέμασμα για το... ποσό που έπρεπε να τάξει ο κρεμασμένος για να κατέβει. Το σημαντικό της υπόθεσης είναι ότι το κείμενο έχει γραφτεί από τον ανταποκριτή της εφημερίδας στο Νησί, κάτι που σημαίνει ότι δεν είναι κάτι που άκουσε ένας δημοσιογράφος αλλά κάτι το οποίο αποτελεί κοινή συνείδηση στην πόλη. Το γεγονός ότι η αναφορά αυτή γίνεται ένα χρόνο μετά την ανακοίνωση ότι θα εκφωνηθεί λόγος «περί της υπάρξεως της κρεμάλας» μας υποψιάζει ότι σε αυτός γινόταν λόγος για τη

δίκη και την ποινή. Ο σημαντικός ερευνητής καθηγητής Βάλτερ Πούχνερ γράφει για την υπόθεση των δικαστηρίων στα καρναβάλια: «(Με σατιρικό τρόπο) γίνεται η αναπαράσταση ενός σημαντικού κοινωνικού συμβάντος, που από τη φύση του έχει "δραματικό" χαρακτήρα και κάποια ένταση σχετικά με την έκβασή του: η δίκη μπροστά στο δικαστή. Βέβαια η σκηνή αυτή, η οποία στηρίζεται σε μεγάλο μέρος στον αυτοσχέδιο διάλογο, στον οποίο συμμετέχουν και οι θεατές, συνδυάζεται και συμφύρεται και με άλλες. Έτσι το δικαστήριο είναι από τις πιο συνηθισμένες αποκριάτικες παραστατικές σκηνές του βαλκανικού λαϊκού πολιτισμού, από τη "Δίκη του καθένα" στην Κεντρική Ευρώπη, τα αποκριάτικα "δικαστήρια" της Ρουμανίας και της Γιουγκοσλαβίας, ως την αυτοσχέδια δίκη του Ιούδα στην Κύπρο. Με ιδιαίτερη συχνότητα εμφανίζεται το δικαστήριο στα νότια Βαλκάνια, τα νησιά του Αιγαίου και τη Μικρά Ασία».

Περιγράφοντας μάλιστα το έθιμο των "κούκερων" στα Βαλκάνια γράφει μεταξύ άλλων ότι «οι μασκαρεμένοι κάνουν θόρυβο, τιμωρούν διαβάτες, συλλαμβάνουν κόσμο κλπ. [...] Ο καθής γράφει στο χοντρό βιβλίο του και διατάζει τους χαρατοάρηδες να εισπράξουν τους φόρους

που χρωστάει ο κόσμος. Αυτή τη δουλειά κάνουν οι άγριοι κλητήρες του δικαστηρίου, που μοιάζουν συχνά με αράπηδες και ρίχνουν στάχτη στον κόσμο»⁽⁴⁾.

Σημαντική είναι και η καταγραφή του σπουδαίου λαογράφου Γ. Μέγα: «Πολλές και ποικίλες είναι και οι παραστάσεις των μεταμφιεσμένων, οι σατιρισμοί και οι παρωδίες, τις οποίες ο κόσμος παρακολουθεί σχηματίζοντας κύκλο γύρω από τους αυτοχειροτόνητους ηθοποιούς. Τέτοιου είδους παράσταση είναι π.χ. το δικαστήριο: Φυγόδικος συλλαμβάνεται από το απόσπασμα και οδηγείται στο δικαστήριο. Κατηγορία, ότι σκότωσε το... γουρούνι του! Το δικαστήριο ακούει την απολογία του και τον καταδικάζει σε θάνατο. Η κρεμάλα είναι έτοιμη, αλλά ξαφνικά φτάνει η βασιλική χάρη και ο κατάδικος σώζεται» (5). Μετά και από αυτές τις καταγραφές, είναι φανερό ότι η υπόθεση εργασίας για το έθιμο της κρεμάλας μετά από πρόχειρο δικαστήριο, έχει ευθεία αναφορά στην τεράστια αγροτική παράδοση του βαλκανικού χώρου. Μια τέτοια παραδοχή ασφαλώς και αλλάζει τις λογικές «χρονολόγησης» του Νησιώτικου Καρναβαλιού και στέλνει τις ρίζες για την τέλεσή του "από κτήσεως πόλης" κατά την κρατούσα άποψη το Μεσοπόλεμο.

... ΚΑΙ Ο ΜΥΘΟΣ

Ο μύθος της γριάς Συκούς είναι εμβληματικός για τη Μεσσήνη και διασώζεται μέχρι τις μέρες μας, εξαιτίας του παντρέματος το αποκριάτικο έθιμο της κρεμάλας που όπως προαναφέρθηκε το γνωρίσαμε ατελές και χωρίς ερμηνεία για την προέλευσή του.

Πρόκειται για μια προσαρμογή του μύθου,

του οποίου διάφορες παραλλαγές υπάρχουν στο γραπτό λόγο και την προφορική παράδοση για περισσότερα από 100 χρόνια. Κεντρική ιδέα είναι το κρέμασμα της γριάς Συκούς από τον Ιμπραήμ που είχε στρατοπεδεύσει στο Νησί (δηλαδή τη σημερινή Μεσσήνη), επειδή εξηγώντας του το όνειρο που είχε δει, προέβλεψε την καταστροφή του.

Ο ΙΜΠΡΑΗΜ ΣΤΗ ΜΕΣΣΗΝΙΑ

Ο μύθος δημιουργήθηκε στο έδαφος της ιστορικής πραγματικότητας που αποτυπώνεται στην αναφορά του Γενικού Αστυνόμου Κορώνης Αναστάσιου Σοφιανόπουλου, ο οποίος αφού κατέφυγε στην Πολιανή, έγραφε για τα όσα συνέβησαν δύο ημέρες μετά τη μάχη του Μανιακίου στις 20 Μαΐου 1825: “Σήμερις εις τας 22 εις την πρώτην ώρα της ημέρας, η καβαλαρία εκατέβη εις την Βρωμόβρυσιν. Εβαλε φωτιά εις τα Σπιτάλια, Καρτερόλι, Νησί και άλλα μέρη πολλά, έπιασαν πολλούς ανθρώπους, γυναίκες, παιδιά και αρκετά ζώα. Τον έναν Μιχάλο τον εσκότωσαν, τον άλλον τον έπιασαν ζωντανόν εις το Νησί. Τον έπαρχον του Νησίου τον εβάρεσε ταμπλάς και ετελείωσεν [...] Ολοι οι άνθρωποι εκολλήσαμε στα βουνά, τα δε Σπαρτιατικά κουμάντα έφυγαν όλα εις Καλαμάτα”⁽⁶⁾.

Τα στρατεύματα του Ιμπραήμ στρατοπέδευσαν στο Νησί, στο “Κάστρο της περιφέρειας” όπως αναφέρει έκθεση που έχει γραφτεί κατά πάσα πιθανότητα από Ιταλό αξιωματικό του επιτελείου

του⁽⁷⁾. Από εκεί εξορμά προς την Καλαμάτα και την υπόλοιπη Πελοπόννησο.

Το επόμενο καλοκαίρι έχει επανέλθει στο Νησί και επιχειρεί εναντίον των Μανιατών με αποτέλεσμα να ηττηθεί στη Βέργα και να επανεγκατασταθεί στην πόλη. Το φθινόπωρο του 1927 από το Νησί με διαταγή του Κεχαγιάμπε εξαπολύει την επιχείρηση δενδροτομίας σε όλη τη Μεσσηνία. Ενώ λίγες ημέρες αργότερα, στις 20 Οκτωβρίου γίνεται η Ναυμαχία του Ναβαρίνου που καταλήγει σε συντριβή του τουρκοαιγυπτιακού στόλου. Τα αποτελέσματα του περάσματος του Ιμπραήμ και των στρατευμάτων του από το Νησί αποτυπώνονται σε έκθεση Γάλλου αξιωματικού του Μαιζώνα το 1828: “Η πόλη αυτή, όπως μας διαβεβαίωσαν, είχε 7 με 8 χιλιάδες κατοίκους.

Μόλις που απομένουν από αυτούς 800. Οι υπόλοιποι διασκορπίστηκαν στα βουνά ή αιχμαλωτίστηκαν από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ. Η πόλη δεν είναι πλέον παρά ένα μέρος με ερείπια”⁽⁸⁾.

Η ΓΡΙΑ ΣΥΚΟΥ ΤΟΥ ΓΟΥΝΑ

Η πρώτη αναφορά στο μύθο γίνεται από το φοιτητή Νομικής Θεόδωρο Γούνα στη “Μεσσηνιακή Επετηρίδα” του 1908. Σε αυτή ο Ιμβραήμ επιστρέφοντας από την Τρίπολη την οποία είχε πυρπολήσει, εγκατέστησε το διοικητήριο “εκεί που είναι σήμερα η πρώτη των αρρένων σχολή” δηλαδή στο χώρο που υπάρχει στις μέρες μας το κτήριο της Τράπεζας Πειραιώς.

Στη συνέχεια έκανε σπίτι την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου όπου είδε και το όνειρο δύο ημέρες πριν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου: “Ο Ιμβραήμ διαμένων εν Μεσσήνη εξύπνησεν έντρομος συνεπεία εκ του εξής ενυπνίου. Είδεν, ως η παράδοσις διέσωσεν, ότι εν τίνι ευρυτάτω ποταμώ ευρεθείς, ηλίευσ μόνος· καθ’ ην δε στιγμήν ην έτοιμος το τρίτον ήδη να κτυπήση διά της κάμακος ωραίον τινά ιχθύν, εφορμή-

σαντες τρεις εκ της αντιπέραν όχθης υπερμεγέθεις κροκόδειλοι την μεν λέμβον εφ’ ης επέβαινε κατεβύθισαν, εκείνον δε δεν έφαγον, αλλ’ εσφενδόνησαν μετά της συντριφθείσης κάμακος του επί της όχθης κακώς. Σφόδρα δεισιδαίμων εταράχθη πολύ εκ του ονείρου. Η αυγή δε ήτο εισέτι προχωρημένη και η γρηά Συκού, αληθής Σίβυλλα της Μεσσήνης ωδηγείτο ενώπιόν του.

Κακά μαντάτα πασσά μου, τω είπεν η γραία ακούσασα το όνειρον. Εις ολίγας ημέρας η βασιλεία σου επί της Πελοποννήσου θα πάψη. Οργισθείς ο Ιμβραήμ την εκρέμασε, λέγει η παράδοσις.

Τρεις ημέρας όμως από του θανάτου της γραίας ο Ιμβραήμ εμάνθανεν εν Μεσσήνη κατάπληκτος, ότι ο στόλος του δεν υπήρχεν πλέον εν τω λιμένι της Πύλου. Η Σίβυλλα είχεν αληθεύσει επακριβώς»⁽⁹⁾.

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ

Από την εποχή του Γούνα ο μύθος της γριάς Συκούς και το έθιμο της αποκριάτικης κρεμάλας βάδιζαν παράλληλα χωρίς συσχετισμό μέχρι το 1937. Την πρώτη χρονιά της δικτατορίας του Μεταξά, που είχε δώσει ιδιαίτερο βάρος στα θεάματα και την ιδεολογική ταύτιση με "εθνικές παραδόσεις". Όπως διαβάζουμε στις ανακοινώσεις για το καρναβάλι "το αθάνατον έθιμον της Ιστορικής Κρεμάλας ήτις τω 1827 εκρέμασε την γρηά Συκού επειδή εξήγησεν κακόν όνειρο του Ιμβραήμ, θέλει αναβίωση και εφέτος όπου και θα κρεμασθή πας μη ευθυμών επαρκώς"⁽¹⁰⁾.

Η σύνδεση υιοθετήθηκε αργότερα και από διανοούμενους της Αριστεράς και το 1966 ο Θόδωρος Μ. Τσερπές κάνει την πρώτη γραπτή σύνδεση που έχει εντοπίσει η μέχρι τώρα έρευνα, σε συλλογή μικρών αφηγημάτων με τίτλο "Σατυρικά γυμνάσματα". Ο Τσερπές επικαλείται το Θεόδωρο Γούνα τον οποίο χαρακτηρίζει ως "ντόπιο λογοτέχνη" και δημιουργεί τη δική του παραλλαγή τοποθετώντας χρονικά το μύθο του μετά την δενδροκοπή και πριν τη Ναυμαχία του Ναβαρίνου, ενώ προσδιορίζει το σαράι του στη συνοικία Αργαστηράκι, δηλαδή στην "Κρεμάλα" σε πολύ μικρή απόσταση από τον Άγιο Δημήτριο: "Ο Ιμπραήμ άρχισε να χάνη την ψυχραιμία του. Εβαλε συνεργεία κι έκοβαν κι έκαιγαν τα δέντρα, χιλιάδες λεμονοπορτοκαλιές κι ελπές και σε παρατήρηση των τριών απεσταλμένων των ναυάρχων Κόδριγκτων, Δεριγνύ και Εϋδεν, να πάψουν οι δενδροκοπές, που είχαν σκοπό να ψοφήση για πάντα τους ραγιάδες από πείνα, ο αντιπρόσωπός του, ο Κεχαγιάμπης, έδωσε τους τρεις Ευρωπαίους αξιωματικούς, κακόν-κακώς. Είχε στήσει τότε, ο Μπραϊμης, το σεράγι του στο Νησί, σ' ένα σπίτι στη συνοικία Αργαστηράκι κι έμενε εκεί με τους εξωμότες επιτελείς του, τους Γάλλους στρατηγούς Σεύη και Μπουγιέ, τους συνταγματάρχες Λαβελάν και Λιβρόν, το ναύαρχο Γιβραλτάρ κ.λπ. Γάλλους αξιωματικούς της στρατιάς του Ναπολέοντα, που τον ακολουθούσαν. Εκεί, ένα πρωί, σηκώθηκε ανάστατος

από την αγωνία. Ένα φοβερό όνειρο τον είχε συγκλονίσει και τον είχε ρίξει σε μαύρες σκέψεις. Φυσώντας και ξεφυσώντας, ζήτησε να του φέρουν κάποιον που να ξαίρη να εξηγή τα όνειρα. Γύρισαν, ρώτησαν τους ντόπιους και στο τέλος κουβάλησαν στο σεράγι μια γρηά, την κυρά Συκού.

Η κυρά Συκού, τύπος στη μικρή πολιτεία, ζούσε στη συνοικία που λεγόταν Λιμνοχώρι, πουλούσε μαγικά, βοτάνια και γιατρικά και ήξαιρε κι από όνειρα, της άρεσε όμως πολύ και το κρασί. Όπως ομολογεί η παράδοση και καθώς γράφει κι ο παλνότερος ντόπιος λογοτέχνης, ο Θεόδωρος Γούνας, η γριά μάγισσα, αφού έκανε τον τεμενά της, ρώτησε για τ' όνειρο κι ο Ιμβραήμ διηγήθηκε πως είδε ότι, τάχα, όπως καθότανε έξω απ' την πολεμική σκηνή του, ξαφνικά, ένα φίδι πετάχτηκε μπροστά του να τον έφάνη. Τράβηξε τότε τάχα, το γιαταγάνι του και τού δώσει μια στο κεφάλι. Το φίδι λύγισε, έπεσε, αλλά πάλι ορθώθηκε καταπάνω του. Ο Μπραϊμης έκανε ένα σάλτο κατά πίσω, ξανατράβηξε το γιαταγάνι, του ξανάδωσε στο κεφάλι, αυτό ξαναλύγισε, ξανάπεσε, μα σε λίγο πάλι ορθώθηκε και χύμηξε. Πάλι ο Μπραϊμης υποχώρησε, πάλι ξαναχτύπησε και η ίδια σκηνή επαναλήφθηκε, μέχρι που στο τέλος, βρέθηκε κολλημένος στο πανί της σκηνής, με το φίδι καταπάνω του. Τότε ξύπνησε λαχανιάζοντας από την αγωνία του εφιαλτικού ονείρου. Η γρηά Συκού άκουγε με βαθύτατη προσοχή το όνειρο και σε λίγο ρώτησε:

- Θυμάσαι πόσες δρασκελιές έκανες κατά πίσω, αφέντη μου;
- Μα, νομίζω, ή τέσσερις ή πέντε, απάντησε ο Μπραϊμης.

Η γρηά σκέφτηκε και απότομα γύρισε προς το βορνά κι έπεσε στα γόνατα δακρυσμένη και κάνοντας σταυροκοπήματα και μετάνοιες.

- Παναγία μου, μας λυπήθηκε τους φτωχούς. Ζωντανό σημάδι, μεγάλη η χάρη σου. Ευχαριστούμε Παναγία μου. Και γυρίζοντας το κεφάλι στον Ιμβραήμ, του λέει: Ε, σε 3-4 τέρμινα, αφέντη μου, μαύρο φίδι και κολοβό θα σας

φάπ. Δόξα νάχης Παναγία μου...

- Γρουσούζα, κουκουβάγια, πήδησαν λυσοσμένοι απάνω ο Μπραΐμης και οι επιτελείς του. Κρεμάστε την αμέσως, τη στρίγγλα.

Οι τσοχανταρέοι, με κλωτσιές και με σπρωξιές έβγαλαν τη γρηά στη μικρή πλατειούλα, έσπασαν αμέσως μια πρόχειρη κρεμάλα και πέρασαν τη θηλειά στο λαιμό της, ενώ αυτή ξελαρυγγιαζότανε:

- Ρουθούνι, Παναγία μου, ρουθούνι να μην αφήσεις από δαύτους...

Σε λίγους μήνες, ο στόλος των Τουρκοαιγυπτίων έπαθε τη γνωστή συφορά στο Ναβαρίνο.

Εκτοτε, 130 χρόνια τώρα, εξακολουθεί στο Νησί, στο ίδιο σημείο όπου κρέμασαν τη γρηά, ένα έθιμο που δεν έλειψε καμιά χρονιά από τότε. Κάθε Καθαρή Δευτέρα στήνουν μια κρεμάλα και κρεμούν απ' τις αμασχάλες τους διαβάτες.

Οι παριστάνοντες τους δήμιους ρωτάνε τον κρεμασμένο: «Πόσο κρασί κερνάς, να σε ξεκρεμάσουμε». Και ανάμεσα στα γέλια και στην οινοποσία, επαναλαμβάνονται τα κεράσματα και τα κρεμάσματα, δίχως κανείς ποτέ να σκεφτεί να πηί κι ένα ποτηράκι παραπάνω για την ξεχασμένη ψυχούλα της μπεκρούς πατριώτισσας»⁽¹¹⁾.

ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΚΔΟΧΗ

Τη δική του αφήγηση για το μύθο και το έθιμο κάνει μερικά χρόνια αργότερα, το 1968, ο δάσκαλος Ηλίας Παρασκευόπουλος, όταν μετά από «διαζύγιο» δεκαετιών, την εποχή της δικτατορίας γίνεται επανασύνδεση μύθου και αποκριάτικου δράμενου εμπλουτισμένη για πρώτη φορά με αναπαράσταση.

Ο Παρασκευόπουλος αλλάζει το χρόνο και τον τοποθετεί πριν τη μάχη της Βέργας, ενώ μεταφέρει το στρατόπεδο και την κατοικία του Ιμπραήμ στη Μπούκα και γράφει στις τοπικές εφημερίδες: “Ο Ιμβραήμ έχει μεταφέρει το ορδί

του εις την Μπούκα, την παραλία του Νησιού. Από εκεί λογάριζε να κτυπήσει τους Μεσσήνιους και τους Μανιάτες που ήσαν εις το στρατόπεδον της Βέργας του Αλμυρού εις τα ανατολικά της Καλαμάτας. Εκεί καταστρώνει το σχέδιό του. Ο Κεχαγιάμπης με το πεζικό και τους καβαλαρέους του θα κτυπήσουν τους υπερασπιστές της Βέργας που πρόχειρα έφτιαξαν ένα ταμπούρι που άρχιζε από τη θάλασσα και τελείωνε εις το Κουτσαβίτικο βουνό της Σέλιτσας. Δύο Αιγυπτιακά βρίκια με Αραπάδες θα παρακολουθούσαν τη μάχη από τη θάλασσα κι αν η πεζούρα τους είχε χρεία θα την βο-

θούσαν. Αυτό ήταν το σχέδιό του και βέβαιος για τη νίκη του έτριψε τα χέρια του ευχαριστημένος και πρόσταξε να του φέρουν ρακί. Η νύκτα είχε προχωρήσει και η αύρα της θάλασσας αντικατέστησε με τη δροσιά της τη ζέστα της μέρας που πέρασε. Ο Ιμβραήμ πλάγιασε κι άφησε τον εαυτόν του να τον παρασύρει στο βασιλείο του ο Μορφέας. Πριν όμως ξημερώσει καλά, πετάχτηκε λαφιασμένος. Οι άνθρωποί του έτρεξαν σιμά του. Είχε δει όνειρο. Ήταν, λέει, σε ένα γλέντι. Κόσμος πολύς έτρωγε και έπινε. Καλεσμένοι διαλεχτοί ξαπλωμένοι δίπλα σε πολυτελείς σοφράδες με του κόσμου τις λικουδιές απολάμβαναν τους λικνιστούς χορούς των χορευτριών. Ωραίες κοπέλες σαν τα ουρί του παραδείσου πήγαιναν κι έρχονταν με τις πιατέλες που είχαν του κόσμου τα καλά και προσέφεραν εις τους γλεντοκόπους ό,τι ποθούσε η καρδιά τους. Τίποτα δεν είχαν να ζηλέψουν από τον παράδεισο του Αλλάχ. Και ξαφνικά παρουσιάζονται δύο σκελετωμένες μαυροφόρες και του πήραν, χωρίς να μπορέσει να αντιδράσει, το φαγητό και το ποτό του. Σαν έσυρε το γιαταγάρι του ήταν πια αργά. Οι δύο σκελετωμένες μαυροφόρες είχαν φύγει, ενώ όλοι οι συνδαιτυμόνες ξεσπούσαν σε κηχηρά γέλια. Κοκκίνισε τότε από το κακό του και έβγαλε στριγγλή φωνή. Εκεί εξύπνησε. Οι άνθρωποί του προσπάθησαν να τον πουχάσουν. Του είπαν μάλιστα πως εις το Νησί ήταν μια γραία ονειροκρίτισσα, η "Κυρά Συκού" που θα μπορούσε να εξηγήσει το όνειρό του. Διέταξε ο Ιμβραήμ να του τη φέρουν μπροστά του. Σαν

ήρθε η Κυρά Συκού της είπε το όνειρο που είδε. Αφέντη μου, του λέει, το όνειρό σου είναι κακό. Μεγάλη συμφορά θα σ' εύρη. Και τα μάτια της έλαμψαν από χαρά. Ο Αράπης πασάς την έδιωξε με τις κλωτσιές. Σε λίγο οι ορδές του Ιμβραήμ ξεκινούσαν για να υποτάξουν την αδούλωτη Μάνη. Βλέποντας την αναπάντεχη αντίσταση των υπερασπιστών της Βέργας ο Ιμβραήμ αποβιβάζει από τα δύο βρίκια τους 1.500 αραπάδες του εις τον μυκό του Δηρού για να κτυπήσει πισώπλατα τους Έλληνες. Μα αυτοί δεν αιφνιδιάστηκαν. Μια επικουρική δύναμις ενισχυμένη από γέρους και γυναίκες που ήταν ωπλισμένοι με δικριάνια και δρεπάνια -ήταν εποχή του θερισμού- έδωσε μάχη με τους αραπάδες που πανικόβλητοι έτρεχαν να σωθούν. Έτσι αναγκάστηκαν να γυρίζουν άπρακτοι και με πολλές απώλειες στο Νησί. Σαν έφτασε εις το Νησί ο Ιμβραήμ θυμήθηκε το όνειρο που του εξήγησε η κυρά Συκού και πως ο πόθος είχε ζωγραφιστεί στα μάτια της Νησιώτισσας ονειροκρίτισσας πραγματοποιήθηκε και διέταξε να την κρεμάσουν εις το τσερτσέκι"⁽¹²⁾.

Τη σύνδεση μύθου και αποκριάτικου εθίμου υιοθετεί αργότερα και ένας άλλος διανοούμενος της Αριστεράς, ο Δημήτρης Κανελλόπουλος ο οποίος στην "Τριλογία του πένθους" το 1995 γράφει: "Ο Κούτρος ήταν ένας θεριακωμένος άντρας, τετράγωνος, αραμπατζής επαγγελματίας που ο γιος του ο Γιάννης που τούμοιαζε σ' όλα, στο Νησιώτικο έθιμο της κρεμάλας, επάρασταει στις μέρες μου το Μπραϊμη" (13).

Η ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Ενδιαφέρον έχει μια πρόσφατη μεταφορά του μύθου από την οικογενειακή παράδοση του φίλου και λάτρη της παράδοσης Βαγγέλη Λαμπρόπουλου: “Περίπου 20-30 μέτρα δυτικότερα του σημείου και επί της σημερινής οδού Μητροπέτροβα ήταν το σπίτι που κατοικούσε ο εκάστοτε αγάς του Νησίου, εξ ου και “Αγαστουράκι” (κι όχι Αργαστουράκι/Αργαστηράκι). Τουράκι είναι το χωμάτινο ή πέτρινο πεζούλι που υπήρχε έξω από τα σπίτια για να κάθονται και να ανεβαίνουν στα άλογά τους, αγασ-τουράκι= ο τόπος που κάθεται ο αγάς. Εκεί που είναι σήμερα οι οδοί Μητροπέτροβα και Κολοκοτρώνη, υπήρχε βαθύ ρέμα που έχει μπαζωθεί και στις όχθες του υπήρχαν και πλατάνια, σε ένα από αυτά κοντά στο σπίτι του αγά ήταν μονίμως κρεμασμένο το σκοινί της κρεμάλας για εκφοβισμό, εκεί κρεμάστηκε κόσμος και κοσμάκης κατά τη βούληση του εκάστοτε αγά, εκεί και η γρια-Συκού (Τσαφατίνανα) κρεμάστηκε από τον Ιμπραήμ. Προφανώς όταν αποφασίστηκε το έθιμο της κρεμάλας να πάρει τη γνωστή σε όλους μας σήμερα μορφή, το τοπωνύμιο “Κρεμάλα” ήταν το πιο ιδανικό και αφού εκεί έγινε και το κρέμασμα της γρια-Συκούς που σαν παραμύθι ακόμα ακούγονταν από τους ηλικιωμένους Νησιώτες, κάποιος έκανε το... “πάντρεμα” και ιδού πώς προέκυψε το σημερινό “δρώμενο”⁽¹⁴⁾.

Υπάρχει όμως και παραλλαγή του μύθου χωρίς... Ιμπραήμ και όνειρο. Τη συναντάμε σε μια αυθεντική μαρτυρία του 86χρονου τότε Αθανάσιου Κουρή που έχει καταγραφεί από την Ελένη Κουρή στο πλαίσιο λαογραφικής εργασίας στη Φιλοσοφική Σχολή το 1970 και υπάρχει στο σχετικό αρχείο: «Κάθε Καθαροδευτέρα από τους πατεράδες μας κι αμπροσύτερα φκιάνουμε μία κρεμάλα που τη ντυλίγουμε απ’ έξω με σμερτιές κι όγοιους περάση τον κρεμάμε ‘πο τη μέση, μ’ ένα σκοινί, έτσι γι-

νόταν τα παλιά χρόνια. Λένε πως στις ίδιες τρούπες που τη στήσαμε κι εμείς τώρα, ‘δώ στ’ Αργαστηράκι, εκρέμασε ο Αγάς ο Τούρκος μία γριά Νησώτα, τη γριά Συκού την κακομοίρα. Τότενες, μόλις φάγανε τα μούτρα τους οι παλιότουρκοι στο Ναβαρίνο ‘πο τη χαρά τους οι άνθρωποι δε ξέρανε τι να ειπούνε και τι να κάμουνε. Βγαίνει η γριά Συκού και λέει του Αγά απάνου στο σπίτι της στ’ Αργαστηράκι. «Τι κάθεσαι και δε λακάς κακομοίρη μου; Θα σε τσακώσουνε και θα σε κρεμάσουνε τ’ ανάποδα, πάτε δουλειά σας τώρα, νικηθήκατε», «τί ‘πες μωρή» της λέει ο Αγάς, «τώρα θα σε κρεμάσω σένανε να ιδής να μάθης να αρουλιέσαι». Και βάνει τους στρατιώτες του και στήσανε μία κρεμάλα και πάει δουλειά της, άφταιγη η κακομοίρα η γριά Συκού. Για ‘κείνο, για να ενθυμούμαστε, έχουμε και ‘μεις το έθιμο»⁽¹⁵⁾.

Και θα κλείσουμε με μια εκδοχή από το δάσκαλο Αντώνη Μιχαλακέα σε λαογραφικό κείμενο που δημοσιεύτηκε το 1998 στην “Ελευθερία” χωρίς Ιμπραήμ και γρια-Συκού: «Η ιστορική “Κρεμάλα” αυτή λειτουργεί συνέχεια από το πρωί, κρεμάζοντας και ξεκρεμάζοντας επισκέπτες, εκεί στη συνοικία “Αργαστηράκι”, όπου κατά την παράδοση συνέβησαν δύο ιστορικά γεγονότα, στα οποία οφείλει και τη δημιουργία του το παμπάλαιο αυτό έθιμο της “Κρεμάλας”. Κατά μια παράδοση, όταν άναψε η επανάσταση στην Καλαμάτα στις 23 Μαρτίου 1821, οι οπλαρχηγοί έστειλαν στο Ναβαρίνο έναν αγγελιοφόρο, για να ανακοινώσει στους εκεί Έλληνες τα καθέκαστα. Στο Νησί όμως τον έπιασαν οι Τούρκοι και τον κρέμασαν στην ίδια τοποθεσία, που λειτουργεί κάθε Καθαρά Δευτέρα, από τα παλιά χρόνια μέχρι σήμερα, η “Κρεμάλα”. Στη μνήμη του άγνωστου μας ήρωα και μάρτυρα εκείνου Έλληνα, που έδωσε τη ζωή του για την Πατρίδα, στην αρχή του μεγάλου εκείνου αγώνα, καθιερώθηκε η αναπαράσταση αυτή, σαν γιορταστικό πλέον λαϊκό έθιμο»⁽¹⁶⁾.

Ο ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΕΘΙΜΟ

Ο μύθος παντρεύτηκε με το αποκριάτικο έθιμο το 1980 όταν τότε με πρωτοβουλία του Πολιτιστικού Συλλόγου και σε κείμενα του υπογραφόμενου τα οποία... έφαγε ο χρόνος, επαναλήφθηκε η αναπαράσταση που είχε σταματήσει το 1972. Και θα παραμείνει ζωντανός, γνωρίζοντας ίσως και άλλες παραλλαγές, όσο ο γενέθλιος τόπος θα διατηρεί τα έθιμα της Αποκριάς στο πλαίσιο του αρχέγονου Νησιώτικου Καρναβαλιού το οποίο έφθασε ατελές στη νεότερη ιστορία της πόλης με τα αυθεντικά αγροτικής προέλευσης

στοιχεία και μεταλλάχθηκε από την επιθυμία των τοπικών παραγόντων για "δυτικοποίηση" την εποχή του αστικού μετασχηματισμού. Έχει χαθεί όμως το πραγματικό έθιμο όπως φθάνει μέσα από τις πηγές καθώς σκεπάστηκε από την εκδοχή του μύθου. Το αν πρέπει και αν μπορεί να χωρίσουν θα έπρεπε να είναι αντικείμενο μιας μεγάλης συζήτησης, την οποία κανένας δεν τολμά να ανοίξει. Η κοινωνία και κυρίως οι νεότερες γενιές θεωρούν δεδομένο το μύθο και αγνοούν το έθιμο. Ο μύθος είναι βολικός και το έθιμο έχει... συνθηκολογήσει.

1. «Μεσσηνιακή» 14/2/1893
2. «Σημαία» 27/2/1928
3. «Σημαία» 21/3/1929
4. Βάλτερ Πούχνερ «Λαϊκό Θέατρο στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια»
5. Γεώργιου Μέγα «Ελληνικές γιορτές και έθιμα της λαϊκής λατρείας»
6. Μίμη Φερέτου «Η άλωση της Καλαμάτας από τους Αραβες στις 28 Μαΐου 1825” -”Πελοποννησιακά” 1959
7. Κων. Κοτσώνη «Η εκστρατεία του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο” - Δ' Διεθνές Συνέδριο Πελοποννησιακών Σπουδών
8. Γεωργίου Β. Νικολάου “Ανέκδοτη περιγραφή της περιοχής από το Πεταλίδι έως την Καλαμάτα από αξιωματικό του γαλλικού εκστρατευτικού σώματος στο Μοριά” - “Μεσσηνιακά Χρονικά”, τόμος Γ'
9. Στράτου Ν. Κτεναβέα “Μεσσηνιακή Επετηρίς 1908”
10. “Σημαία” 11/3/1937
11. Θόδωρου Μ. Τσερπέ “Σατυρικά γυμνάσματα” - 1966
12. “Σημαία” 3/3/1968
13. Δημήτρη Κανελλόπουλου “Η τριλογία του πένθους” - τόμος Γ' “Οι καρδιές χτυπάνε πάντα αριστερά”
14. Μεταφορά της αφήγησης στον υπογραφόμενο
15. Αρχείο λαογραφικών εργασιών της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών 1970
16. “Ελευθερία” 1/3/1998

[Οι παλιές φωτογραφίες προέρχονται από το λεύκωμα των ΓΑΚ Μεσσηνίας Αν. Μπλίτσι-Νίκα “Ήταν κάποτε το Νησί...”]

Παράρτημα 1: Ο χαρακτήρας του εθίμου

Στο χρονικό βάθος που μπορεί να φθάσει η έρευνα, έχει ενδιαφέρον να παρακολουθήσει κάποιος τα δημοσιεύματα και την περιγραφή του εθίμου που γίνεται μέσα από λίγες λέξεις. Θα διαπιστώσει ότι για δεκάδες χρόνια η ερμηνεία μέσα από την παρουσίαση είναι συμβατή με το ανατρεπτικό πνεύμα διασκέδασης της ημέρας, τη δημόσια «διαπόμπευση» προσώπων και καταστάσεων, το «καθατήριο» πνεύμα του περάσματος στη νηστεία. Με εξαίρεση τις περιόδους που υιοθετείται ο μύθος της γριας Συκούς ως «εθνοπατριωτική αναφορά», νύξεις γίνονται μόνον το 1961 πολύ αόριστα με τις εκφράσεις «τραγικά γεγονότα», «ιστορικό γεγονός του 1821» χωρίς... για Συκού. Ακόμη και το 1968 χαρακτηρίζεται απλώς «χρονολογούμενον από τουρκοκρατίας». Πέραν τούτων το ενδιαφέρον αυτής της αναφοράς βρίσκεται σε πρόσωπα τα οποία κατά καιρούς έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη συνέχιση του εθίμου.

1902: «Πολλοί δε μεταβαίνουν εκεί, όπως υποστώσι και την κρεμάλαν έθιμον επικρατούν προνομιακώς εν Νησίω και εις την συνοικίαν Λιμοχωρίου ένθα κάθε διαβάτης εκών άκων οφείλει να υποκύψη εις το διά της κρεμάλας ύψωμα μέχρις ότου ειδοποιηση να πληρώση τους διοργανωτάς της κρεμάλας αντί ολίγων δεκαλέπτων» («Θάρρος» 26/2/1902)

1907: «Η ως λαιμπτόμος εις εν άκρον της πόλεως γνωστή των Νησιωτών Κρεμάλα περιεκυκλούτο υπ' ολίγων εκπεσούσα και αυτή της έκπαλαι δόξης της» («Θάρρος» 6/3/1907)

1908: «Φουστανελλοφόροι λεβένται και λοιπαί παρέαι εγλεντούσαν και εις τον τόπον του κρεμάσματος, πολύς κόσμος συνέρρει και εκρεμάτο χωρίς να το καταλάβη, και όλοι εκρεμάσθησαν διότι ήσαν διά κρέμασμα!» («Θάρρος» 26/2/1908)

1909: «Κατά την Καθαράν Δευτέραν αρκετός κόσμος είχε προσέλθει εκ της γείτονος πόλεως των Καλαμών, χάριν του περιέργου εθίμου της κρεμάλας» («Παμμεσσηνιακή» 2/1908 - Ανταπόκριση του Γεώργιου Λ. Χριστόπουλου στην αθηναϊκή εφημερίδα "Ελλάς" 15/2/1909)

1911: «Το έθιμον της κρεμάλας εφηρμόσθη εφέτος εις μικράν κλίμακα» («Θάρρος» 22/2/1911)

1920: «Επαναλαμβάνεται εν Μεσσήνη την Καθαράν Δευτέραν το προ ολίγων ετών διακοπέν, λόγω της ανωμάλου καταστάσεως, παιγνίδιον της ιστορικής κρεμάλας, σπνόμενον εν τω συνήθει τόπω. Το έθιμον τούτο επικρατεί από πολλών ετών και τελείται μετά περισσής χάριτος και κωμικότητας («Σημαία» 9/2/1920) – «Πολλοί ανήλθον εις την ιστορικήν "κρεμάλαν" κατά το επικρατούν εν Μεσσήνη έθιμον» («Σημαία» 11/2/1920) – «Η ιστορική κρεμάλα εθαυματούργησε και πάλιν» («Θάρρος» 11/2/1920)

1922: «Η ιστορική κρεμάλα εθαυματούργησεν, ενώ κάτω απ' αυτήν διεπράττοντο τα πλέον όμορφα αλλά και τα πλέον αποκρουστικά καλαμπούρια» («Θάρρος» 15/2/1922)

1925: «Η ιστορική κρεμάλα συμβολίζουσα την τυρινήν αγχόνην, έδρασεν και αυτή γενναίως. Οι ξένοι την εθαύμασαν και μερικοί εξ αυτών υπέστησαν και την γλύκαν της κρεμάλας» («Σημαία» 3/3/1925)

1926: «Ενώ το γλέντι έχει κορυφωθεί και η πόλις όλη με τους ξένους της είναι παραδομένη ολοκληρωτικά στις αγκάλες του θείου Βάκχου αφενός και της αθανάτου Τερψιχόρης αφ' ετέρου, εις το νοτιοδυτικόν μέρος της πόλεως αυτόχρηστοι δήμιοι κωμικών εκτελέσεων σύρουν το σχοινί και κρεμούν πάντα μη μετά των... αγγουριών έχοντα σχέσιν. Δούλοι της ελληνικότητας περιεργείας φερόμεθα υπό την οδηγίαν ιθαγενούς εις τον τόπον των... εκτελέσεων και μακρόθεν βλέπομεν αιωρουμένην εις τον αέρα την λεπτήν σιλουέτταν γνωστού Καλαμίου τραπεζίτη. Με χίλιες προφυλάξεις προχωρούμεν και φθάνομεν εγγύς της κρεμάλας, όπου συμβουλίου γενομένου, απεφασίσθη ιεροκρυφίως και εξετελέσθη η κρεμάλα του φίλου μας απεσταλμένου δημοσιογράφου Τ. Π.» («Σημαία» 17.3.1926)

1929: «Εκ παραλλήλου λειτούργησαν και η ιστορική κρεμάλα από την οποίαν δεν εγλύτωσαν όσοι διήλθον από το ιστορικό Λιμοχώρι. Κυρίως εκκρεμάσθησαν όσοι είχαν... πυρετούς διαλείποντας. Λέγεται ότι με την κρεμάλα εξαφανίζεται η κρουαδόκαψα» («Σημεία» 20/3/1929) – «Συμβουλαί και ευχαί: "Εις τους Νησιώτας, να κρεμάσουν τους Καλαματιανούς και κατόπιν να κρεμασθούν" [...] Μεσσήνη (Επείγον). Κρεμάλα εστήθη. Θα λειτουργήσῃ καθ' ὅλην την Καθαράν Δευτέραν. Αποστέιλτε δημοτικούς, κοινοτικούς ἄρχοντας ολοκλήρου Νομού, φορολογουμένους αντιπροσώπους λαού ἵνα κρεμασθούν εν πομπή και παρατάξει. Αν η κρεμάλα δεν ἀρέσει, ἔχομεν εν αφθονία ἄλλα εξοντωτικά μέσα. Πρέπει ἔδαφος καθαρισθῆ κατά καθαρὰν εβδομάδα» ("Καρνάβαλος" - Σατιρική ἐκδοσὴ των Καλαματιανῶν δημοσιογράφων - 17 Μαρτίου 1929)»

1930: «Πρῶτα-πρῶτα πρέπει να γίνῃ ξεχωριστὸς λόγος για την κρεμάλα. Ντόπιοι και ξένοι δεν μποροῦν να διαφύγουν τον κίνδυνο του κρεμάσματος. Ἀμα που σε πάρουν μυρωδιά, θα συλλληφθῆς, θα δεθῆς και θα κρεμασθῆς. Γιατί γίνεται αὐτὸ εἶναι μυστήριον. Οἱ φίλοι μου κ. κ. Παρθένιος και Α. Δαμπλάτης μου διαβεβαίωσαν ὅτι η κρεμάλα υποβοηθεῖ τον ἔρωτα και εξαφανίζει τους διαλείποντας πυρετούς. Διὰ τον δεύτερον λόγον και μόνον δι' αὐτόν, δηλ. χάριν της πολυτίμου υγείας των εκκρεμάσθησαν ἀμφοτέρω. Οἱ Νησιῶται ξέρουν καλά να διακρίνουν ποῖος εἶναι για το... κρέμασμα («Σημεία» 5/3/1930) – «Ὅπως πάντα η ιστορική κρεμάλα εσκόρπισε γενικὴν ευθυμίαν. Ἐκανε δε ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν στους διὰ πρῶτην φοράν βλέποντες αὐτήν» («Θάρρος» 5/3/1930)

1931: «Ἡ ιστορική κρεμάλα, ἀρχαιότατον ἔθιμον, θέλει και ἐφέτος θριαμβεύσει» («Σημεία» 19/2/1931)

1932: «Μόνον στην γείτονα Μεσσήνην και ἐιδικῶς στο Νησί εορτάζεται η Καθαρά Δευτέρα (τα Κούλουμα) με μεγάλην ζωηρότητα και με μίαν ἀρκετά ἀστείαν συνήθειαν της κρεμάλας, ὅπου συρρέει ἐκεῖ πολὺς κόσμος ἀπὸ ὅλα τα πέριξ καθὼς και πλείστοι ὅσοι ἀπὸ τας Καλάμας διὰ να ἀπολαύσουν το θέαμα αὐτὸ της κρεμάλας» (Ἱστορικό σημεῖωμα Ὁρ. Χρυσσοπάθη, «Θάρρος» 12/3/1932)- «Ἡ ιστορική κρεμάλα στις δόξες της μέχρι βαθείας νυκτός. Πολλοὶ Καλαματιανοί... ἀπηγχονίσθησαν, μεταξύ των ὁποίων και ἕνας διευθυντὴς τυπογραφείου συναδέλφου. Ὁ ὁποῖος κατεδικάσθη εἰς μίαν καμινάδα κρασί για να υποστῆ μόνον δύο "σιαρίσματα"» («Θάρρος» 16/3/1932)

1934: «Ἡ ιστορική κρεμάλα, ἀρχαιότατον ἔθιμον, θέλει και ἐφέτος θριαμβεύσει» («Σημεία» 13/2/1932, ἀπὸ ἀνακοίνωσῃς καρναβαλικῆς ἐπιτροπῆς)

1936: «Ἡ ιστορική Κρεμάλα εἶναι στη θέση της. Οἱ Μεσσήνιοι ἔχουν ἀκραδάντως πεισθεῖ ὅτι ὅσοι ἔχουν το εὐτύχημα ἢ το ἀτύχημα να κρεμιώνται, θεραπεύονται ἀπὸ πάσαν νόσον και μαλακίαν. Ἡ θερμόκαψα παρέρχεται και η υγεία εξασφαλίζεται. Ἡ ὀργανωτικὴ ἐπιτροπὴ της Κρεμάλας, ἐπιθυμοῦσα να συντελέσει εἰς την ἐξυγιάνσιν της χώρας ἀπύθυσε το ἐξῆς τηλεγράφημα. Ἀρχηγούς κομμάτων Ἀθήνας Ἡ Κρεμάλα σας ἀναμένει. Σπεύσατε, ἔλθετε, ἐξυγιανθῆτε, σωθῆτε. Ἐκπρόσωποι της Κρεμάλας Οἱ λήπται των τηλεγραφημάτων ἀπάντησαν. Ὄργανωτικὴν Ἐπιτροπὴν Κρεμάλας Μεσσήνη Ἀξιοὶ Κρεμάλας εἶναι ἐκεῖνοι που μας ἔκαμαν ἀρχηγούς. Κρεμάστε ὅλους πανηγυριστάς, κρεμασθῆτε και σεις ἐπ' ἀγαθῷ πατρίδος. Ἀρχηγοὶ κομμάτων» («Σημεία» 25/2/1936) – «Πάντοτε δίπλα ἀπὸ την αἰώνια κρεμάλα του Ἀργαστηριακίου και δίπλα ἀπὸ τα πατροπαράδοτα ξυλοπόδαρα, θα στέκεται ζωντανό, ζωηρὴ, σπινθηροβόλο το πνεῦμα της Νησιώτικης Ἀποκριάς» («Σημεία» 26/2/1936, ἐπιφυλλίδα του Γιώργου Αποστολόπουλου)

1940: «Ἡ ιστορική πάλι κρεμάλα, το ἐπισφράγισμα αὐτὸ της ἀποκρηάτικης κωμωδίας ἐδρασε ἐφέτος και πάλιν. Ὁ δῆμιός της γερο-Κούτρος ἀλύπτος χωρὶς οἶκτον τραβούσε τα θύματά του στο Νησιώτικο αὐτὸ κριώμα. Και πρῶτος ο κ. Νομάρχης ἀνῆλθε στο κριώμα τούτο, ὅλοι οἱ λοιποὶ ἐπίσημοι και ὅσοι τέλος ἀνύποπτοι ἐπέφταν στην παγίδα του δημίου τούτου» («Σημεία»

13/3/1940, ανταπόκριση Πόπη Λουκάκου)

1947: «Στη Μεσσήνη ελειτούργησε η πατροπαράδοτη "Κρεμάλα" με... δήμιους τους κ. κ. Γ. Κούτρον, Ιωάννην Κούτρον και Βασίλ. Παπαδόγαμβρον, οι οποίοι δεν εφείσθησαν ούτε του κ. Νομάρχου, ούτε του Δημάρχου των "κρεμασθέντων" αμφοτέρων... προς παραδειγματισμόν» («Θάρρος» 26/2/1947) – «Μετά το γεύμα οι ξένοι επεσκέφθησαν την ιστορική κρεμάλα όπου εκρεμάσθησαν κατά τα έθιμα τυ τόπου μας, γνωρίσαντες συνάμα και τον ογδοοκοντούτη... δήμιόν της γέρο Κούτρο. Επίσης δεν εξηρέθη του κρεμάσματος και ο Διοικητής Χωροφυλακής Καλαμών κ. Γάσπαρης («Σημαία» 26/2/1947, ανταπόκριση Πόπη Λουκάκου)

1948: «"Αν εξαιρέση κανείς την γείτονα Μεσσήνην όπου ελειτούργησε η πατροπαράδοτη κρεμάλα και εδημιουργήθη κάποιο κέφι, η υπόλοιπος Μεσσηνία επέρασεν την Καθαράν Δευτέραν υπό την σκιάν των αιματηρών γεγονότων» («Θάρρος» 17/3/1948)

1950: «Η ιστορική κρεμάλα εν τη εκτελέσει του έργου της δεν θα αφήσει κανέναν παραπονούμενον» («Σημαία» 17/2/1950, ανακοίνωση της οργανωτικής επιτροπής καρναβαλιού) - «Η "κρεμάλα" πρόκειται και εφέτος να λειτουργήση εις την Μεσσήνην με την ευκαιρίαν της Καθαράς Δευτέρας. Συνιστώμεν εις τους συμπολίτας ν' απολαύσουν το γραφικόν αυτό έθιμο της γείτονος. Δεν συνιστώμεν όμως το ίδιον και εις τους διατελέσαντας υπουργούς της Βενιζελικής φαυλοκρατίας. Είναι ενδεχόμενον οι Νησιώτες εκ λάθους να πραγματοποιήσουν ό,τι δεν έγινε από πολλού» («Σημαία» 17/2/1950) - «Οι Νησιώτες επανέφεραν την ιστορική "κρεμάλα" που θα λειτουργήση την Καθαρά Δευτέρα και από την οποία θα "περάσουν" όλοι όσοι εκδράμουν στη γείτονα. Δεν εγνώσθη, όμως, αν θα κρεμασθούν μερικοί τέως βουλευτές εις ένδειξιν... ευγνωμοσύνης των οπαδών των προς αυτούς, για την μέχρι σήμερα πολιτείαν των. Οπωσδήποτε δεν υπάρχει φόβος να θρηνήσουμε αυτοαπαγχονισμούς τέως τροφίμων της Βουλής, απλούστατα διότι η λεγόμενη πολιτική ευθιξία είναι κάτι το άγνωστον γι' αυτούς. Διό και θα κρεμαστούν, όπως πάντα οι φουκαράδες οπαδοί των» («Θάρρος» 18/2/1950) - «Εις την Μεσσήνην προχθές είχαν συρρεύσει χιλιάδες κόσμου για να αποχαιρετήσουν το Καρναβάλι, και να γευθούν της πατροπαράδοτου Κρεμάλας, της οποίας τα θύματα εφέτος δεν υπήρξαν ολίγα. Μεταξύ αυτών καταλέγεται και ο Σαράνταρος, ο οποίος αιωρήθη εις την κρεμάλαν επί πεντάλεπτον, προκαλέσας τον γενικόν θαυμασμόν των υποψηφίων... νυφάδων» («Σημαία» 22/2/1950)

1951: «Την ημέρα αυτή... καίγεται το πελεκούδι στη Μεσσήνη και θριαμβεύει η Νησιώτικη κρεμάλα από την... αγχόννη της οποίας περνούν όλοι οι βλαμμένοι της Μεσσηνίας. Εφέτος θα κρεμασθή πανηγυρικός ο Πρόεδρος της Ομοσπονδίας Επαγγελματιοβιοτεχνών Μεσσηνίας και πολλοί άλλοι εξέχοντες Νησιώτες, μεταξύ των οποίων ο γνωστός κατασκευαστής πλίνθων και κεράμων. Ο τελευταίος θα οδηγηθή εν πομπή υπό του Μποσίνη στην κρεμάλα, γιατί ακόμη δεν εξεπλήρωσε την υπόσχεσίν του περί δωρεάν διαθέσεως υλικών για την επισκευή του Αγίου Κωνσταντίνου Μπούκας» («Σημαία» 8/3/1951)

1952: «"Το μεγαλύτερο καθαροδευτεριάτικο γλέντι έγινε, φυσικά, στη Μεσσήνη, όπου ελειτούργησε κι η πατροπαράδοτη Νησιώτικη κρεμάλα για τους... βλαμμένους» («Σημαία» 5/3/1952)

1953: «Όσοι ξεφύγουν από την σάτιρά του καρναβαλιού, δεν θα γλυτώσουν ασφαλώς από την Νησιώτικη... κρεμάλα, η οποία θα λειτουργή από πρωΐας...» («Σημαία» 14/3/1953) – «Η πατροπαράδοτη Νησιώτικη κρεμάλα θα λειτουργήση κι εφέτος στην συνθησιμένη τοποθεσία της. Ωστε οι... βλαμμένοι ας λάβουν εγκαίρως τα μέτρα τους για να μην την... γευθούν» («Θάρρος» 15/3/1953)

1954: «Στο Νησί, θα λειτουργήση κι η πατροπαράδοτος... κρεμάλα για τους κατηφείς και τους... μη μασκαράδες» («Σημαία» 3/3/1954) – «Μεσσήνη (Του αντ/τού μας). - Υπό την εποπτεία»

του κ. Τσαφατίνου στήθηκε σήμερα την πρωίαν η "κρεμάλα" που θα δράση την Καθαράν Δευτέραν» («Τα Νέα» 6/3/1954, ανταπόκριση Πόπη Λουκάκου) – «Η πατροπαράδοτος κρεμάλα στο Νησί είχε χθες δουλειά από το πρωί μέχρι το βράδυ» («Τα Νέα» 9/3/1954)

1955: Η καθιερωμένη Κρεμάλα εστήθη εις τον συνήθη τόπο εκτελέσεων της αποκρηάτικης ευθυμίας γιατί σήμερα, αύριο και μεθαύριο κι ύστερα... τέρμα. Καταφθάνει η Σαρακοστή με τις λειτουργίες, τις ολονυκτίες και τις νηστείες" («Τα Νέα» 26/2/1955, ανταπόκριση Πόπη Λουκάκου) – «Η κρεμάλα λειτούργησε εις τον συνήθη τόπο εκτελέσεως της αποκρηάτικης... κραιπάλης» («Σημεία» 27/2/1955)

1956: «Δεν ήταν λίγοι όσοι τράβηξαν προς τα εκεί για να... κρεμαστούν κατά το έθιμο στην κρεμάλα που στήνεται κάθε χρόνο στο Αργαστηράκι" («Σημεία» 21/3/1956)

1958: «Η πατροπαράδοτος κρεμάλα εδούλεψε και φέτος... ικανοποιητικά στο Αργαστηράκι στη Μεσσήνη και πολλοί κρεμάστηκαν μέχρι να πεισθούν να "τάξουν" στους δημίους» («Σημεία» 26/2/1958)

1959: «Η κρεμάλα που θα στηθή στο σύνθητες σημείον της πόλεως, θα δεχθεί πλήθος παρασπόνδων του γνωστού Νησιώτικου εθίμου» («Σημεία» 11/3/1959)

1960: «Η "κρεμάλα" στ' αργαστηράκι κρέμασε με το μεροδούλι ενώ η ρετινά χύθηκε με το ασκί» («Τα Νέα» 1/3/1960) – «Συνκεντρώθη πολύς κόσμος και από την Καλαμάτα και από τις γύρω περιοχές, για να... κρεμασθή, στην κλασική πατροπαράδοτη "κρεμάλα"» («Θάρρος» 2/3/1960)

1961: «Οι Νησιώτες προετοιμάζονται για την Καθαράν Δευτέραν, να μας υποδεχθούν εν χορδαίς και οργάνοις προκειμένου να διαιωνίσουν το πατροπαράδοτον έθιμον της Κρεμάλας από την οποίαν θα περάσουν εκόντες ακόντες, όλοι οι επισκέπται της γείτονος» («Θάρρος» 8/2/1961) – «Κι' έπειτα η "κρεμάλα" συνεχίζει το κρέμασμα από όρθρου βαθέως μέχρι βαθείας νυκτός! Το έθιμο της κρεμάλας λέγεται ότι έχει την αρχή του σε τραγικά γεγονότα αλλά οι παλιοί Νησιώτες έδωσαν και στην... κρεμάλα εύθυμο χαρακτήρα («Τα Νέα» 14/2/1961) – Από της πρωίας εξ άλλου της Καθαράς Δευτέρας αρχίζει η λειτουργία της περίφημης "Κρεμάλας" σ' ανάμνησι ιστορικού γεγονότος του 1821» (. «Μεσσηνιακά Νέα» 9/2/1961, ανταπόκριση Νίκου Χούλιαρη)

1962: «Κατά την ημέρα αυτή του γενικού ξεφαντώματος θα λειτουργήση η πατροπαράδοτη Νησιώτικη κρεμάλα από την οποία θα περάσουν όλοι οι... ένοχοι της κακοδαιμονίας της συμπαθούς γείτονος» («Σημεία» 25/2/1962) – ετοιμάζεται και η πατροπαράδοτη Νησιώτικη κρεμάλα, που προβλέπεται ότι εφέτος θα... θαυματουργήση. Το όνομα του πρώτου κρεμασμένου που θα την εγκαινιάση θα γραφή στη Χρυσή Βίβλο του Καρναβάλου προς... απαθανατισμόν. Ιδωμεν ποιος θα είναι ο τυχερός» («Σημεία» 7/3/1962) – «Η πατροπαράδοτος καθαροδευτεριάτικη κρεμάλα, κρεμούσε από πρωίας μέχρι δύσεως του ηλίου. Μεταξύ των άλλων εκρέμασε ένα δήμαρχο και έναν συμπολίτη δικηγόρο, ενώ αξιωματούχος της Χωροφυλακής την γλύτωσε φθηνά μάλλον γιατί... "έταξε" πριν κρεμασθή» («Τα Νέα» 13/3/1962) – «Η πατροπαράδοτος "κρεμάλα"... κρεμούσε πάντα υποψήφιον και μη αυτοκτόνον που θα την επλησίαζε και δεν θα "έταζε" κάτι...» («Θάρρος» 14/3/1962)

1963: «Η πατροπαράδοτη κρεμάλα θα λειτουργήση με δήμιο το γνωστό μπαρμπα-Σίμο (Μποσίνη)» («Σημεία» 20/2/1963) – «Από την ιστορική "κρεμάλα" θα περάσουν οι διάφοροι επισκέπτες, καταβάλλοντας το καθιερωμένο προαιρετικό φιλοδώρημα στους... δημίους» («Θάρρος» 21/2/1963) – «Κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων αυτών θα λειτουργή και η πατροπαράδοτη κρεμάλα με αρχιδήμιο το μπαρμπα-Σίμο που απειλεί να κρεμάση όλους τους άσπονδους φίλους του» («Σημεία» 23/2/1963) – «Η ιστορική Κρεμάλα της Μεσσήνης θα λειτουργή καθ' όλην την

Καθαράν Δευτέραν δι' όσους επιθυμούν γλυκόν "θάνατον" («Σημαία» 23/2/1963) – «Η Κρεμάλα από το πρωί μέχρι το βράδυ "κρέμασε" εκατοντάδες και μεταξύ των τελευταίων τον πρώτο πολίτη της γείτονος και μάλιστα ενώπιον επισήμων παρατηρητών» («Τα Νέα» 26/2/1963)

1965: «Η ιστορική κρεμάλα και φέτος θα αποτελέση την πυραμίδα του εθίμου» («Τα Νέα» 1/3/1965) – «Στην πατροπαράδοτη "Κρεμάλα" θα... απαχονισθούν εφέτος όλοι οι σκουντούφληδες» («Σημαία» 2/3/1965)

1966: «Η "κρεμάλα" ευρίσκετο συνεχώς εν λειτουργία και τα... θύματά της "έταζαν" εις τους "δημίους" διά να τους επαναφέρουν εις την γην» («Τα Νέα» 22/2/1966) - «Η ιστορική Κρεμάλα ανέπτυξε και αυτή μεγάλη δραστηριότητα και... εξετέλεσε πολλούς και ιδιαίτερα ξένους καταδικασμένους από τους χειριστάς της σε θάνατο δι' αγχόνης... έτσι για τα χρόνια πολλά...»

1968: «Ένα άλλο πατροπαράδοτον έθιμον, χρονολογούμενον από Τουρκοκρατίας, και ένα από τα ωραιότερα θεάματα της ημέρας είναι η ιστορική "Κρεμάλα" η οποία αρχίζει την λειτουργίαν της από τας πρωινάς ώρας μέχρις αργά τη νύκτα» («Θάρρος» 22/2/1968)

Παράρτημα 2: Μια ατεκμηρίωτη ερμηνεία σκυλοκρεμάσματος

Κατά καιρούς έχει επιχειρηθεί να δοθούν διαφορετικές ερμηνείες στην υπόθεση της κρεμάλας και οπωσδήποτε ξενίζει μια αναφορά στο «Θάρρος» (8/3/1965) όπου δημοσιεύεται κείμενο με αρχικά Χ.Δ. (άγνωστος ο αρθρογράφος) το οποίο περιλαμβάνει και αρκετά παράδοξα: «Παλαιά η ιστορία της "Κρεμάλας". Αρχή έχει από τα μεταπελευθερωτικά χρόνια της επανάστασης του Εικοσιένα. Εκεί σε μια μικρή πλατωσιά (στο λινοχώρι και όχι λιμοχώρι) που τη λένε "εργαστηράκι" γιατί υπήρχε κάποιο εργαστήρι λιναριού. κάθε χρόνο την αποκριά στήνεται η Κρεμάλα και, όσοι περάσουν από εκείνο το σταυροδρόμι, θα "κρεμαστούν" υποχρεωτικά. Έτσι είναι το έθιμο. Κάποτε, τότε που στο εργαστηράκι μένανε δύο αδέρφια, κρήτες στην καταγωγή, με τις βράκες τους, το εργαστηράκι, ήταν τόπος συγκέντρωσης των λινοχωρητών. Επειδή δεν είχαν άλλον τρόπο διασκεδάσεως επενόησαν, εκείνοι οι απλοϊκοί άνθρωποι, την Κρεμάλα. Τρία ξύλα, ένα καρέλι και ένα κομμάτι σχοινί και η Κρεμάλα ήταν έτοιμη. Μαζευόντουσαν εκεί γύρω και κρέμαζαν τα σκυλιά. Γελούσαν μ' αυτό τον τρόπο, κουτσόπιναν και διασκεδάζαν έτσι. Ένας από τους παραπάνω κρήτες, ο Γιώργος ο Τσάκωνας ή Λύρας (τον έλεγαν έτσι επειδή έπαιζε λύρα) κρέμασε το σκύλο του επειδή του έφαγε τα μακαρόνια μεσ' από το πιάτο του, την Κυριακή, την τυρινή, που λένε. Αλλά στη συνέχεια το έθιμο πήρε τη σημερινή μορφή του να κρεμάζονται άνθρωποι χάριν αστεϊσμού και αν δεν τάζουν -το "τάμα" που λέμε- να μην τους ελευθερώνει ο... δήμιος. Το τάμα δεν υπήρχε τότε, καθιερώθηκε τα τελευταία χρόνια. Τότε βάζανε και ντελάλη από βραδύς που έλεγε ότι όποιος δεν θέλει να κρεμαστή να μην πέρναγε την άλλη μέρα, δηλ. την Καθαρά Δευτέρα, από την Κρεμάλα. Για τούτο έμεινε το έθιμο όπως ήταν τότε και διάκριση δεν γίνεται. Κι' αν είσαι ακόμη και δικαστής θα κρεμαστής υποχρεωτικά. Ας το έχουν, λοιπόν, υπ' όμι τους όλοι όσοι περάσουν από την κρεμάλα την Καθαρή Δευτέρα θα κρεμαστούν υποχρεωτικά γιατί είναι έθιμο. Έτσι μου την είπε την ιστορία της κρεμάλας ο πατέρας μου, έτσι του την είχε πη ο

δικός του. Και φαίνεται ως η πιθανότερη από εκείνη την άλλη, ότι δηλαδή κάποιος τούρκος εκρέμασε μια γριά κλπ. Γιατί πρώτα ένα τέτοιο πράγμα είναι απίθανο αφού εδώ που σήμερα είναι χτισμένη η πόλις της Μεσσήνης, επί Τουρκοκρατίας δεν υπήρχε πόλις, παρά μόνον ελάχιστα σπιτάκια τσελιγκάδων της Αρκαδίας που κατέβαιναν εδώ στα πεδινά για να ξεχειμάσουνε. Και έπειτα δε θα μπορούσε ποτέ, αν είχε συμβεί η παραπάνω ιστορία, να συνεχισθί από ανθρώπους που θα τους δημιουργούσε τρόμο και καθόλου χαρά και κέφι. Χ.Δ.». Αξίζει να προσεχτεί όμως η αναφορά στην αφήγηση από πατέρα και παππού και η εκτίμηση ότι αυτή «φαίνεται ως η πιθανότερη» εκδοχή για το έθιμο, η οποία αφήνει μια αμφιβολία. Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν πράγματι είναι μια αφήγηση που ο συντάκτης έχει ακούσει ή ο ίδιος έχει επινοήσει την ιστορία ή τέλος πάντων την έχει συνθέσει μέσα από θραύσματα μνήμης και θρύλων (όπως και άλλοι κάνουν για διάφορες πλευρές των καρναβαλικών εκδηλώσεων). Δεν πρέπει να περάσει απαρατήρητο το γεγονός ότι υπάρχουν ιστορικές ανακρίβειες στο κείμενο. Η εκδοχή αυτή είναι συμβατή με αποκριάτικα έθιμα όπως το "σκυλοκρέμασμα" και ο "μακαρονάς", κάτι το οποίο... εξάπτει ακόμη περισσότερο την περιέργεια. Στο τέλος επιχειρεί να κάνει μια «λογική» προσέγγιση στο θέμα, εκτιμώντας ότι δεν θα μπορούσε να είναι μέρος των αποκριάτικων εκδηλώσεων μια ιστορία που θα προκαλούσε τρόμο. Όμως σύμφωνα με τον Γιάννη Κιουρτσάκη («Καρναβάλι και παραγκλιόζης - οι ρίζες και οι μεταμορφώσεις του λαϊκού γέλιου») «κανένα γεγονός δεν θεωρείται αρκετά τραγικό, ιερό ή επίσημο για να μη γίνει αντικείμενο γελοιοποίησης, αφού ο ίδιος ο θάνατος ακολουθείται πάντα από μια ανάσταση, αφού η έκπτωση, η καθαίρεση, η θανάτωση, είναι κάτι αναπόφευκτο και συνάμα επιθυμητό» .

***

Θα μπορούσαμε να προσπεράσουμε αυτή την εκδοχή, αλλά ο Βάλτερ Πούχνερ («Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια» (συγκριτική μελέτη)) συνδέει το «σκυλομαρτύριο» με τοπική παράδοση του Νησιού για το οποίο όμως δεν υπάρχει καμία αναφορά από την έρευνα που έχει γίνει και από την λαϊκή παράδοση. Όταν αυτή η εκδοχή γράφτηκε πριν από πολλά χρόνια υπήρχε ένα πανελλαδικό (το διαδίκτυο βλέπετε) «κύμα επιθέσεων» από φιλόζωους οι οποίοι ούτε λίγο ούτε πολύ πήραν τοις μετρητοίς την αναφορά και έβγαλαν το συμπέρασμα ότι στο Νησί τελείται ένα... βάρβαρο έθιμο. Θα μπορούσαμε να αγνοήσουμε την αναφορά αλλά από τη στιγμή που υπάρχει στη βιβλιογραφία είμαστε υποχρεωμένοι να την περιλάβουμε. Αναφέρει λοιπόν ο Πούχνερ ότι στο Μαγνανιακό «την Καθαρή Δευτέρα από τις 9 το πρωί τα παιδιά πιάνουν τους σκύλους του χωριού, τους δένουν και τους φέρνουν στην πλατεία του χωριού. Στα δυο πλατάνια της πλατείας έχουν περάσει ένα σκοινί, δένουν το σκύλο και τον ανεβάζουν ψηλά και αφήνουν το σκοινί και πέφτει κ.ο.κ. Αυτό διαρκεί περίπου 3 ώρες. Το έθιμο προήλθε από τη Μεσσήνη και πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά εδώ και μερικά χρόνια». Και διαπιστώνει ότι «το βασανιστήριο των σκύλων γίνεται την περίοδο του καρναβαλιού και η κορύφωση του εθίμου προς το τέλος αυτής της περιόδου, και σχετίζεται με την ύπαρξη κυνοκέφαλων δαιμόνων και κατά πάσα πιθανότητα με τους "υλακτούντες" (που αλυχτούν) ακόλουθους της Εκάτης. Η δευτερεύουσα λογική αιτιολογία σχετίζεται με την έλλειψη χρησιμότητας των αδέσποτων σκύλων, την τιμωρία της αγέλης σκύλων καθώς και έναν τρόπο προφύλαξης από τη λύσσα. Το διαπεραστικό και ανατριχιαστικό ουρλιαχτό των σκύλων πρέπει να γίνει κατανοητό, να εξηγηθεί ως σημαντικό προφυλακτικό (αποτροπή) διά του θορύβου, όσο το δυνατότερο, τόσο καλύτερα προφυλάσσει. Η τεχνική της τραμπάλας/κρεμάλας των σκύλων φαίνεται ότι είναι η ίδια παντού. Ο θάνατος του ζώου δεν είναι απαραίτητος, πιο σημαντικό φαίνεται να είναι το τρομερό ουρλιαχτό που έχει ως συνέπεια το διώξιμο των δαιμόνων (και να μην ξεχνάμε ότι και οι καλικάντζαροι εμφανίζονται με τη μορφή σκύλου). Η γεωγραφική εξάπλωση του εθίμου δεν φαίνεται να έχει κάποιο ιδιαίτερο

ειδικό βάρος, αντιθέτως οι αναφορές είναι τόσο λίγες που δεν μας επιτρέπουν να χαρακτηρίσουμε το έθιμο πανελλαδικό. Υπάρχει μια αντίφαση ανάμεσα στην τιμωρία και στο γεγονός ότι ο σκύλος είναι κατοικίδιο ζώο και μάλιστα φύλακας. Φαίνεται αταίριαστη μια τέτοια συμπεριφορά απέναντι σε αυτό το χρήσιμο ζώο και ακριβώς αυτή η "παράλογη" διαφορά στη συμπεριφορά μαρτυρά ότι το έθιμο έχει ένα επίπεδο ερμηνείας που δεν μπορεί να προσδιοριστεί με τη λογική».

Σε κάθε περίπτωση η υπόθεση αυτή είναι «παράπλευρη» στην ερμηνεία του εθίμου και δεν τεκμηριώνεται ότι η κρεμάλα συνδέεται με την «Σκυλοδευτέρα» (κατά τον Γεώργιο Μέγα) και το σκυλομαρτύριο.

Παράρτημα 3: Η... διασπορά του εθίμου

Η αναφορά του Πούχνερ σε «μεταφορά» του εθίμου της κρεμάλας στο Μαγγανιακό (με τη μορφή που προαναφέρθηκε), ανοίγει το ζήτημα της διασποράς του εθίμου σε άλλες περιοχές.

Το έθιμο απαντάται στη Σπερχογεία πολύ πριν το πόλεμο του 1940 σύμφωνα με τις αφηγήσεις των ηλικιωμένων. Και περιγράφεται με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο από τον δημοσιογράφο Γιάννη Πολυχρονόπουλο (Γιάννης Πολυχρονόπουλος «Μεσσηνιακά») που καταγόταν από τη Σπερχογεία: «Σε κάθε γειτονιά, σε κάθε σοκάκι του χωριού στήνονταν οι "κρεμάλες" τις αποκριές και ειδικά την Καθαρά Δευτέρα. Όλες οι ρούγες την ημέρα εκείνη εβρίσκονταν σε συναγερμό. Άνδρες, γυναίκες και παιδιά βοηθούσαν στο στήσιμο της κρεμάλας. Με δύο δοκάρια μπηγμένα κάθετα στο χώμα, το ένα από τη μια πλευρά και τ' άλλο από την άλλη του δρόμου και ένα τρίτο οριζόντιο ένωνε και έδενε με τα πρώτα, σχηματίζοντας ένα τεράστιο "Π". Η κρεμάλα ήταν έτοιμη. Στη συνέχεια, έριχναν την τριχιά στο οριζόντιο δοκάρι και περίμεναν μισοί από τη μια πλευρά και μισοί από την άλλη τα θύματά τους. Ο πρώτος που θα είχε την τύχη να περάσει, θα υφίστατο το κρέμασμα για τα χρόνια πολλά και τη διατήρηση του εθίμου. Επεφταν όλοι πάνω στο θύμα, το έδεναν και το ανέβάζαν ψηλά στο οριζόντιο δοκάρι και όλοι "εν χορώ" φώναζαν: "Τάξε - τάξε για να σε κατεβάσουμε!". Ο κρεμασμένος τι να κάνει, έταζε. Το τάξιμο ήταν συνήθως μια οκά κρασί, ελιές, σύκα ξερά, μια κουλούρα και άλλα νησιώτικα για να προστεθούν στο αποκριάτικο τραπέζι, που βρισκόταν ανάμεσά τους. Τότε μόνο τον κατέβαζαν με χειροκροτήματα και ευχές αποκριάτικες. Στη συνέχεια έτρωγαν, έπιναν και χόρευαν όλοι μαζί ευτυχισμένοι, αλλά και έτοιμοι να "αρπάξουν" το επόμενο θύμα τους». Η περιγραφή για τις κρεμάλες της Σπερχογείας δίνει ίσως μια πιο αυθεντική εικόνα του εθίμου γιατί έχει έντονα τα στοιχεία της "κοινότητας" και του αποκριάτικου γλεντιού σε μια εποχή που στις γειτονιές και το χωριό οι άνθρωποι κρατούσαν ακόμη ισχυρούς δεσμούς. Και το έθιμο παρέμενε στο πλαίσιο της αγροτικής κοινωνίας μακριά από τα φώτα της δημοσιότητας, δεν αποτελούσε θέαμα για τους επισκέπτες αλλά στοιχείο συλλογικής διασκέδασης. Οι δεσμοί των ανθρώπων του κάμπου ήταν πάντοτε ισχυροί καθώς βρισκονταν σε διαρκή επαφή και κοινωνική ώσμωση καλλιεργώντας τη γη. Υπήρχαν κοινά έθιμα ή περνούσαν από τη μια ή την άλλη πλευρά του ποταμού στο πέρασμα του χρόνου. Οι ομοιότητες και οι διαφορές του εθίμου της κρεμάλας κατατείνουν στην εκτίμηση ότι κατά πάσα πιθανότητα αποτελεί στοιχείο της αγροτικής αποκριάτικης παράδοσης, στο οποίο οι κάτοικοι έδιναν και διαφορετικά χαρακτηριστικά. Δεν μπορούμε πλέον να γνωρίζουμε ποια ήταν η διαδικασία αλληλεπίδρασης, καθώς δεν υπάρχει κανένα απολύτως στοιχείο και τα ίχνη έσβησαν στο χρόνο.

Κρεμάλα γινόταν και στο χωριό της μάνας μου, τη Στέρνα, όπως αφηγείται ο Κώστας Γ. Αδαμόπουλος σε σχετική ανάρτηση στο fb: «Το δρώμενο της κρεμάλας ήταν ένα από τα κυρίαρχα που γινόταν στην πλατεία του χωριού. Από νωρίς το πρωί της καθαρής Δευτέρας σπνόνταν στο μεγάλο πλάτανο που ήταν δίπλα στο καφενείο του “Κουτσού” η κρεμάλα. Όποιος περνούσε από εκεί τον έπιαναν και αφού τον έδεναν τον σήκωναν ψηλά στον πλάτανο και απαιτούσαν να δώσει το σχετικό τίμημα το οποίο ήταν βέβαια ανάλογο με την οικονομική επιφάνεια του κάθε ενός. Τα τελευταία χρόνια είχαν προμηθευτεί και ειδικό καρούλι από τον Μπτσιάκο (Μαραγκός του χωριού) για να ανεβαίνει ευκολότερα επάνω το υποψήφιο θύμα. Αρκετά ήταν τα ευτράπελα γύρω από τη διαδικασία της κρεμάλας, από τη ..σύλληψη έως και το κρέμασμα του θύματος, το κυριότερο ήταν το ...τράβηγμα του παντελονιού του κρεμασμένου έως ότου ενδώσει σε ικανοποιητικό ποσό. Τα χρήματα που μάζευαν από την διαδικασία αυτή χρησιμοποιούνταν για την αγορά εδεσμάτων (ταραμάς, χαλβάς, λούπινα και άλλα σαρακοσιανά, οι ελιές και το κρασί από τα σπίτια ανέβαζαν το κέφι και το γλέντι γύρω από τη βρύση και τα καφενεία κρατούσε έως το βράδυ». Σε μεγάλη ηλικία η μητέρα μου, αχνοθυμόταν την κρεμάλα στον πλάτανο λίγο πριν τον πόλεμο του 1940.

Όλα αυτά συνηγορούν στη «διασπορά» του εθίμου σε διάφορες περιοχές, πάντα με το ερωτηματικό αν ήταν κοινό χαρακτηριστικό των γιορτασμών της αγροτικής κοινωνίας ή μεταφέρθηκε στις άλλες περιοχές από το Νησί.

Αναπαράσταση
γιας Συκούς
το 1970, αρχείο
Νίκου Ρούτσι